

УДК 378.091
DOI: 10.24144/2524-0609.2019.45.57-60

Желанов Дмитро Володимирович
аспірант

кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна
zhdv91@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9017-6960>

СУТНІСТЬ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА ЗМІСТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Метою статті є аналіз аксіологічного компонента змісту сучасної вищої освіти. Використані методи дослідження: аналіз (дефініційний, порівняльно-зіставний), синтез, узагальнення. У статті обґрунтована актуальність аксіологічних вимірів сучасної вищої освіти. Представлено напрями дослідження наукового дискурсу ціннісної проблематики та змісту вищої освіти. Проаналізовано наукову дискусію щодо необхідності й доцільності впровадження ціннісного компонента у вищій освіті. Зіставлено традиційне трактування змісту освіти у контексті когнітивної парадигми освіти (коли його функцією була передача досвіду, накопиченого попередніми поколіннями людей) та уявлення про зміст освіти у форматі особистісно зорієнтованої педагогічної парадигми (коли в зоні первинної уваги знаходиться особистість студента й зміст освіти тлумачиться як її зовнішній складник, що виконує функції середовища для внутрішніх змін особистості). Репрезентовано культурологічну концепцію змісту освіти, суголосно якої він є педагогічно адаптованим соціальним досвідом всього людства, відповідним за своєю структурою людській культурі у всій її повноті та містить аксіологічний компонент як ціннісну домінуючу освітнього процесу. З'ясовано сутність, рівні та логіку проектування ціннісного компонента сучасної вищої освіти.

Ключові слова: цінності; зміст вищої освіти; ціннісний компонент змісту вищої освіти; рівні ціннісного компонента змісту вищої освіти; логіка проектування ціннісного компонента змісту вищої освіти.

Вступ. Глобалізаційні та євроінтеграційні трансформації сучасного українського суспільства, а також кризові явища у його соціально-економічній сфері детермінують зміну потреб, установок, цінностей студентської молоді. До того ж свідомість сучасного студентства формується в умовах транзитивного (перехідного) суспільства, в якому відбулася не тільки зміна державного ладу, а й зміна характеру та якості державно-політичного управління, що включає кілька одночасних сутнісних переходів: від соціалізму до капіталізму, від планової до ринкової економіки, від тоталітаризму до демократії, від масового до індивідуально-орієнтованого суспільства (Горбатенко, 1999). Є природним, що цей процес супроводжується переоцінкою цінностей, критичним осмисленням досвіду попередніх поколінь, новими уявленнями про своє майбутнє і майбутнє суспільства в цілому. При цьому очевидною тенденцією сьогодення є радикалізація молоді, пов'язана з певними гострими соціальними проблемами, такими, як-от: недостатній зв'язок вітчизняної вищої освіти з роботодавцями й відповідно проблеми з працевлаштуванням після закінчення ЗВО. Окреслені макро обставини, а також складність та багатоаспектність феномену цінностей посилюють актуальність та доцільність аксіологічних вимірів сучасної вищої освіти, а саме розв'язання проблеми виникнення та трансформації цінностей, ієрархізації та домінування певних ціннісних систем у процесі реалізації ціннісного компонента змісту сучасної вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний науковий дискурс ціннісної проблематики представлений такими напрямами, як-от: реалізація аксіологічного підходу до сучасної освіти (І. Бех, Б. Гершунський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, А. Міщенко); дослідження цінностей освіти у межах педагогічної аксіології (І. Бех, Т. Калюжна, В. Крижко, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова); розгляд цільових орієнтирів аксіо зорієнтованої освіти у ЗВО, а саме: формування аксіологічної компетентності особистості (К. Баханов, С. Белякова), її аксіосфери (В. Крижко, І. Мамаєва), ціннісно-сміислової готовності (Ю. Пелех). Різні питання проблеми змісту

освіти розглянуто в студіях відомих дидактів (Ю. Бабанський, В. Бондар, І. Лернер, В. Ледньов, О. Савченко, М. Скаткін, А. Хуторської). Певні аспекти змісту вищої освіти розроблено у студіях С. Гончаренко, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, Ю. Мальованого. Проблема аксіологізації професійно-педагогічної освіти порушена у монографії Т. Калюжної; акцент на аксіологічному складнику змісту освіти здійснено у працях П. Касаткіна, А. Кузьмінського, О. Пометун, І. Соколової, І. Сисоєвої, на емоційно-ціннісному – у роботах Т. Маслової. Проте при такій зацікавленості різними питаннями аксіологічної проблематики, змісту вищої освіти, аспект, пов'язаний з цілісним аналізом ґрунтовних наукових підходів до його висвітлення залишається дослідженим у недостатній мірі.

Метою статті є аналіз аксіологічного компонента змісту сучасної вищої освіти. **Завдання дослідження:** довести доцільність та з'ясувати сутність, рівні, та логіку проектування ціннісного компонента змісту сучасної вищої освіти. **Методи дослідження:** аналіз (дефініційний, порівняльно-зіставний), синтез, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Аксіологія освіти на сьогоднішній день є однією з складних, але, як вже зазначалось, ґрунтовно розроблених проблем у вітчизняній науці. При цьому цінності, що притаманні освітньому простору, прийнято вважати «аксіосферою освіти», а цінності, що є пріоритетними для певної особистості – «аксіосферою особистості». Проте при всій ретельності вивчення й доведення доцільності впровадження в освітню практику аксіологічних аспектів вищої освіти, залишається актуальною наукова дискусія щодо розв'язання питання, чи потрібно сьогодні збереження аксіологічного компонента в освіті або ж впровадження аксіологічного підходу до освіти є лише ілюзією, а майбутнє вищої освіти – за суто гносеологічною освітньою моделлю, головною метою якої є формування певного переліку компетентностей.

Не можна не погодитися, з думкою П. Касаткіна, який вважає, що сьогодні, в умовах формування постіндустріального суспільства, фундуваного постмо-

дерністськими соціальними установками, освіта набуває технократичного характеру, що актуалізує перед суспільством завдання збереження самої освіти як суспільної (а не елітарної) цінності, а також детермінує необхідність збереження її ціннісної складової. Оскільки освіта все більше стає не цінністю, а послугою. Тобто споживач освітніх послуг стає орієнтовним на отримання якісної освіти у вигляді певних практико зорієнтованих компетентностей. При цьому аксіологічна ж складова стає несуттєвою (Касаткін, 2017).

Утім, при всіх складнощах й суперечностях сучасної вищої освіти, маємо констатувати домінування в ній все ж таки гуманістичного початку, у контексті якого аксіологічна парадигма освіти є одним із стратегічних орієнтирів розвитку вищої освіти в Україні. Так В. Огнев'юк у монографії «Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку», зазначає, що в умовах трансформації сучасного українського суспільства не політичні сили, не релігія, не інтелігенція, не засоби масової інформації, в силу своєї комерціалізації та роз'єднаності, а саме освіта має найбільші можливості впливати на формування духовного світу та цінностей особистості, проте науковець підкреслює, що для цього сама освіта повинна змінити свої цінності, а саме повинно змінитися ставлення до людини, яка має стати змістом сучасної освіти (Огнев'юк, 2003).

Вважаємо доцільною думку Б. Гершунського щодо визначення ціннісних аспектів сучасної вищої освіти у форматі трьох взаємопов'язаних блоків, якими науковець вважає такі:

1. Як державна цінність – освіта залежить від державної освітньої

політики, від зацікавленості держави у розвитку освіти та наданні їй пріоритетного державного значення.

2. Як суспільна цінність – освіта зумовлена моральним, інтелектуальним, економічним, культурним потенціалом суспільства, що є основою громадянського суспільства.

3. Як особистісна цінність – орієнтація освіти на формування студента як суб'єкта саморозвитку й самореалізації (Гершунський, 1998).

Щодо з'ясування сутності ціннісного компоненту змісту освіти є влучною позиція С. Клепка, який вважає, що освіта як система характеризується чотирма визначальними групами цінностей:

1) внутрішні цінності функціонування освіти – цінності викладачів, цінність індивідуальності учнів або запити суспільства;

2) зовнішні цінності, що визначаються економічними цінностями освіти, її здатністю забезпечувати функціонування соціально-професійної структури суспільства;

3) інструментальні цінності освіти, що залежать від надбання особистістю соціального, інтелектуального та символічного капіталу, а саме залежність оплати праці від рівня та якості освіти є матеріально цінністю освіти; освіта як соціальна цінність є чинником соціальної мобільності, вибору видів та сфер професійної діяльності; крім цього, освіта є засобом та інструментом підвищення соціального статусу – це статусно-престижна цінність;

4) цінності, пов'язані з самовизначенням кожної окремої людини у світоглядному просторі, що супроводжується формуванням у неї власних цінностей у формі життєвих цілей, інтересів, прагнень, потреб тощо.

Відтак С. Клепка довів, що в межах окресленої «системи координат», яка містить вище перелічені

групи цінностей освіти, освіта в цілому постає ціннісним поняттям (Клепка, 2006).

Таким чином, беручи до уваги окреслені позиції щодо необхідності та доцільності ціннісної складової вищої освіти, виокремлення певних груп цінностей, блоків ціннісних аспектів сучасної вищої освіти, є очевидним, що реалізація аксіологічного підходу до вищої освіти є її стратегічним орієнтиром, який акумулює її особистісні, компетентнісні виміри й спрямований на засвоєння студентом системи соціокультурних цінностей та формування ціннісного ставлення до майбутньої професії, а також аксіологічної культури особистості.

Отже не викликає сумніву позиція, що зазначені стратегічні ціннісні орієнтири сучасної вищої освіти мають відбиватися в її змісті.

Розглянемо сучасні підходи до трактування змісту освіти у його аксіологічному контексті. Відзначимо, що традиційно в дидактиці зміст освіти визначався як „система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує різнобічний розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування їхнього світогляду, моралі й поведінки, підготовку їх до суспільного життя й праці” (Фіцула, 2002). При цьому провідною соціальною функцією освіти вважалася передача досвіду, накопиченого попередніми поколіннями людей (І. Лернер і М. Скоткін). Тобто ця функція освіти домінувала над функцією особистісного розвитку. Зміст освіти відповідно до цих підходів становив зовнішній навчальний матеріал, спеціально відібраний для засвоєння учнями з метою формування в них певного обсягу знань, умінь та навичок. Проте вважаємо, що окреслені підходи до змісту освіти вже не є актуальними в сучасний період, оскільки такий формат трактування змісту освіти притаманний знаннево зорієнтованій або когнітивній освіті.

Істотно відрізняються уявлення про зміст освіти у форматі особистісної педагогічної парадигми. Прикладом може бути відоме визначення змісту освіти А. Хуторського. Наведемо його: „Зміст освіти – освітнє середовище, що здатне викликати освітній рух учня та його внутрішнє природження” (Хуторський, 2001). Отже, за переконаннями науковця, в освіті особистісного типу в зоні первинної уваги є особистість учня, його діяльність і внутрішнє освітнє природження й розвиток. Відповідно до цієї позиції науковця зміст освіти ділиться на зовнішній – середовище й внутрішній, що створюється при взаємодії із середовищем. Отже, наведене трактування змісту освіти пов'язане з розглядом його не як предмету засвоєння, а як зовнішнього складника освіти, що виконує функції середовища для внутрішніх змін особистості.

На нашу думку, у контексті викликів сьогодення є актуальною й доцільною культурологічна концепція змісту освіти, суголосно якої він є педагогічно адаптованим соціальним досвідом всього людства, відповідним за своєю структурою людській культурі у всій її повноті. У трактуванні В. Бережнкової, подібний досвід має чотири основні компоненти: 1) досвід пізнавальної діяльності; 2) досвід здійснення відомих способів діяльності; 3) досвід творчої діяльності; 4) досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності (Бережнова, 2014).

Таким чином, саме у форматі культурологічної концепції зміст освіти розглядається найбільш ґрунтовно, в контексті людської культури, накопиченого людством досвіду. І саме в ній ми можемо говорити про наявність аксіологічного компонента як ціннісної домінанти освітнього процесу.

Розглянемо сутність ціннісного компоненту змісту сучасної вищої освіти. Аналіз праць відомих ментів дидактичної теорії (В. Красівський, В. Ледньов, І. Лернер, А. Хуторський та ін.) щодо проблеми формування змісту освіти дозволяє стверджувати, що зміст ціннісного компоненту змісту освіти починає формуватися на державному (глобальному) рівні у форматі державних документів, доктрин, концепцій, провідних теорій педагогічної науки; на рівні навчальної дисципліни – у межах державних стандартів, освітніх програм; на рівні навчального матеріалу – відбивається в підручниках, навчальних посібниках тощо). Варто відзначити, що на цих рівнях зміст вищої освіти виступає як прогностична модель засвоєння, тобто інтеріоризації соціокультурного досвіду. Утім практична реалізація цього змісту відбувається в освітньому процесі ЗВО на рівні співробітництва викладача та студента; на особистісному рівні – у професійно-особистісних новоутвореннях майбутнього фахівця, зокрема його професійної компетентності, важливим компонентом якої є аксіологічна сфера особистості.

Логіка проектування змісту ціннісного компонента здійснюється в наступній логічній послідовності (за Т. Масловою): 1) визначення груп цінностей, які повинні увійти в зміст вищої освіти; 2) відбір з цих груп номенклатури тих цінностей, які є найбільш значущі, встановлення їх ієрархії; 3) виявлення специфічно важливих для конкретної спеціальності цінностей; 4) визначення, через які навчальні предмети доцільніше ці цінності передавати; 5) визначення на якому рівні ці цінності повинні бути засвоєні; 6) виявлення механізмів засвоєння кожної цінності на необхідному рівні (Маслова, 2013).

Відтак, ціннісний компонент змісту вищої освіти є процесом усвідомлення, прийняття та інтеріоризації певних груп цінностей, а саме: соціокультурних цінностей, пов'язаних з цінностями світової та

вітчизняної культури й орієнтацією в соціальному просторі; професійних цінностей, що відбивають ціннісне ставлення до майбутньої професії, до особистості студента, до партнерської взаємодії з ним; особистісних цінностей саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, конкурентоспроможності на ринку праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наукового дискурсу проблеми доцільності аксіологізації сучасної вищої освіти дає підстави стверджувати, що впровадження аксіологічного підходу до вищої освіти є її стратегічним орієнтиром, який потребує зміни її змісту у засіб поглиблення її ціннісного компоненту. Доведено, що у цьому сенсі серед більш відомих концепцій змісту освіти є актуальною й доцільною культурологічна концепція змісту освіти, суголосно якої він є педагогічно адаптованим соціальним досвідом всього людства. Ціннісний компонент змісту освіти формується на державному рівні у форматі державних документів, доктрин, концепцій, провідних теорій педагогічної науки; на рівні навчальної дисципліни – у межах державних стандартів, освітніх програм; на рівні навчального матеріалу – відбивається в підручниках, навчальних посібниках. Ці рівні змісту вищої освіти виступають як прогностична модель інтеріоризації соціокультурного досвіду. Практична реалізація цього змісту відбувається в освітньому процесі ЗВО на рівні співробітництва викладача та студента; на особистісному рівні – у професійно-особистісних новоутвореннях майбутнього фахівця, зокрема, у аксіологічній сфері особистості. Ціннісний компонент змісту вищої освіти є процесом усвідомлення, прийняття та інтеріоризації соціокультурних, професійних та особистісних цінностей студентів. Вважаємо, що перспективним аспектом дослідження порушеної проблеми є з'ясування структури ціннісного компонента змісту вищої освіти.

Список використаної літератури

- Бережнова Е. В. Образование как ценность. *Вестник МГИМО – Университета*. 2014. № 2. С.240–241.
- Гершунский Б. С. *Философия образования для XXI (в поисках практико-ориентированных общеобразовательных концепций)*. Москва: Совершенство, 1998. 608 с.
- Горбатенко В. П. *Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть*: монографія. Київ: Академія, 1999. 240 с.
- Касаткин П. И. Ценностный компонент в образовании: нужен ли он сегодня? *Вестник Воронежского государственного университета*. Серия: Философия. 2017. №2. С.42–50.
- Клепко С. Ф. *Философія освіти в європейському контексті*. Полтава: ПОППО, 2006. 328 с.
- Маслова Т. А. *Дидактические условия реализации эмоционально-ценностного компонента в преподавании педагогических дисциплин в вузе*: монографія. Калуга: КГУ им. К.Э. Циолковского, 2013. 202 с.
- Огнев'юк В. О. *Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку*. Київ: Знання України, 2003. 450 с.
- Фіцула М. М. *Педагогіка*: навч. посіб. Київ: Академія, 2002. 528 с.
- Хуторской А. В. *Современная дидактика*: учеб. для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 544 с.

References

- Berezhnova, Ye. V. (2014). *Obrazovanie kak cennost* [Education as a value]. *MGIMO University Bulletin*, 2, 240–241. [in Russian].
- Gershunskiy, B. S. (1998). *Filosofiya obrazovaniya dlya HKHI (v poiskah praktiko-orintirovannykh obshcheobrazovatel'nykh koncepcij)* [Philosophy of education for the XXI (in search of practice oriented general educational concepts)]. Moscow: Sovershenstvo. [in Russian].
- Gorbatenko, V. P. (1999). *Strategiya modernizatsiyi suspilstva: Ukrayina i svit na zlami tysyacholit* [Strategy of modernization of society: Ukraine and the world at the turn of the millennium]. Kyiv: Akademiya. [in Ukrainian].
- Kasatkin, P. I. (2017). *Cennostnyj komponent v obrazovanii: nuzhen li on segodnya?* [The value component in education: is it needed today?]. *Bulletin of the Voronezh State University. Series: Philosophy*, 2, 42–50 [in Russian].
- Klepko, S. F. (2006). *Filosofiya osvity v yevropejskomu konteksti* [Philosophy of Education in the European Context]. Poltava: Poippo. [in Ukrainian].
- Maslova, T. A. (2013). *Didakticheskie usloviya realizatsii emotsional'no-cennostnogo komponenta v prepodavanii pedagogicheskikh disciplin v vuze: Monografiya* [The didactic conditions for the implementation of the emotional and value component in the teaching of pedagogical disciplines at a higher educational institution: Monograph]. Kaluga: Kaluga State University named after K.E.Tsiolkovsky. [in Russian].
- Ognevyuk, V. O. (2003). *Osvita v systemi cinnostej stalogo lyudskogo rozvytku* [Education in the system of values of a sustainable human development]. Kyiv: Znannya Ukrainy. [in Ukrainian].
- Fitsula, M. M. (2002). *Pedagogika* [Pedagogics]. Kyiv: Akademiya. [in Ukrainian].
- Khutorskoy, A. V. (2001). *Sovremennaya didaktika* [Modern didactics]. St. Petersburg: Pyter. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 22.04.2019 р.
Стаття прийнята до друку 26.04.2019 р.
Рецензент: докт.пед.наук, проф. Матвієнко О. В.

Желанов Дмитрий
аспірант

кафедра общей педагогики и педагогики высшей школы
Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды
м. Харьков, Украина

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ЦЕННОСТНОГО КОМПОНЕНТА СОДЕРЖАНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Целью статьи является анализ аксиологического компонента содержания современного высшего образования. Задачи исследования: доказать целесообразность и выяснить сущность, уровни, и логику проектирования ценностного компонента содержания современного высшего образования. Методы исследования: анализ (дефиниционный, сравнительно-сопоставительный), синтез, обобщение. В статье обоснована актуальность аксиологических измерений современного высшего образования. Представлены направления исследований научного дискурса ценностной проблематики и содержания высшего образования. Проанализирована научная дискуссия о необходимости и целесообразности внедрения ценностного компонента в высшем образовании. Сопоставлены традиционная трактовка содержания образования в контексте когнитивной парадигмы образования (когда его функцией была передача опыта, накопленного предыдущими поколениями людей) и представление о содержании образования в формате личностной педагогической парадигмы (когда в зоне первичного внимания находится личность студента и содержание образования трактуется как его внешняя составляющая, выполняющая функции среды для внутренних изменений личности). Представлена культурологическая концепция содержания образования, в контексте которой он является педагогически адаптированным социальным опытом человечества, соответствующим по своей структуре человеческой культуре во всей ее полноте и содержит аксиологический компонент как ценностную доминанту образовательного процесса. Выявлены сущность, уровни, логика проектирования ценностного компонента современного высшего образования.

Ключевые слова: ценности; содержание высшего образования; ценностный компонент содержания высшего образования; уровни ценностного компонента содержания высшего образования; логика проектирования ценностного компонента содержания высшего образования.

Zhelanov Dmytro
PhD Student

General Pedagogics and Pedagogy of High School Department
H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine

ESSENCE AND STRUCTURE OF VALUE COMPONENT CONTENT OF NATIONAL HIGHER EDUCATION

Abstract. The purpose of the article is to analyze the axiological component of the content of contemporary higher education. Objectives of the study: to prove the expediency and to find out the essence, levels, and logic of designing the value component of the content of modern higher education. Methods of research used: analysis (defining, comparative-comparative), synthesis, generalization. The article substantiates the relevance of the axiological dimensions of modern higher education. The directions of research of modern scientific discourse of value problems and content of higher education are presented. On the basis of the analysis of P. Kasatkin, V. Ognevyuk scientific positions, a scientific discussion on the necessity and feasibility of value component introducing in higher education has been analyzed. The traditional interpretation of the content of education in the context of the cognitive paradigm of education as a system of scientific knowledge, skills and abilities, which ensures the diversified development of mental and physical abilities of schoolchildren, the formation of their outlook, morality and behavior, preparation for social life and work, when its function was the transfer of experience gained by previous generations of people, and the idea of the content of education in the format of a personal pedagogical paradigm, when the student is in the area of primary attention and the content of education is interpreted as its external component, which performs functions of the environment for internal changes of the individual. The cultural concept of the content of education is presented, which is coherent with the pedagogically adapted social experience of all mankind, corresponding in its structure to human culture in its entirety and contains (according to O.Berezhnova) the experience of cognitive activity; experience in implementing known methods of activity; experience of creative activity; experience of emotional and value relation to reality. It is proved that the content of the value component of the content of education is formed at the state (global) level in the format of state documents, doctrines, concepts, leading theories of pedagogical science; at the level of the discipline – within the limits of state standards, educational programmes; at the level of educational material – reflected in textbooks, textbooks. It was stated that the value component of the content of higher education is a process of awareness, acceptance and internalization of socio-cultural, professional and personal values of students. It is determined that the perspective aspect of the investigation of the problem is to find out the structure of the value component of the content of higher education.

Key words: values; content of higher education; value component of the higher education content; levels of value component of higher education content; logic designing of the value component of the content of higher education.